

Стилско обликовање визије „Последњих времена” у српској народној поезији

ВИДАН НИКОЛИЋ
(Ужице)

„Док ме не питаш шта је време, ја знам; кад ме питаш – ја не знам”.

Свети Августин

1. У овом раду¹ се говори о стилским обележјима у српској народној поезији у есхатолошким сегментима који за тематику имају мотив визије „последњих времена”. Иако је у српској народној традицији развијено и поимање о **етиолошком времену** (тј. времену стварања света), у раду смо се ограничили само на **есхатолошко** схватање времена на корпусу пре свега епских народних песама, али при томе нису занемарени ни други домаћи и страни литерарни извори.

2. Да би се лакше схватило стилско обликовање визије „последњих времена“ (а то је тежиште наше теме), на почетку је потребно објаснити два комплементарна термина: (а) *есхатологија* и (б) *последња времена*.

Шта је то *есхатологија*? „**Есхатологија** (грч. *εσχατος* – *крајњи*, *послед-њи*, *λογία* – *наука*) у црквеној догматици јесте учење о ономе што после смрти чека појединца, човечанство и цео свет, дакле: учење о смрти, бесмртности душе, страшном суду, смаку света, вечном блаженству у паклу” (Вујаклија 1970: 311).

„Есхатологија садржи искуства и учења о последњим временима, о крају века или света, о дотрајалости појединих историјских епоха, људских по-

1 Овај рад је урађен у оквиру пројекта 14802Д, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

кољења, националних група, социјалних и политичких система и установа такође износећи, понајчешће у митолошко-симболичним облицима, као доказни материјал постављеним учењима разноврсне узроке, последице, прилике и знаке који она умирања и окончања прате или им претходе” (Орхановић 1934: 208).

Иако је историја есхатологије „доста замршена”, историчари књижевности тврде да је ова појава пореклом са Блиског истока. Есхатолошки мотиви су посредством ранохришћанске, као и класичне грчке и латинске књижевности, у доцнијем европском свету цветали у средњем веку (уп.: Орхановић 1934: 208–209).

Шта се подразумева под синтагмом „последња времена”?

Последње време је „biblijska tema o prokletstvu i osudi zemlje na propast zvog ljudskih grehova i bezakonja” (Pešić, Milošević-Đorđević 1984: 210).

„Последње године (*последња лета или напокона лета*) – јављају се у српским средњовековним споменицима у општем значењу, одређеном хришћанском есхатологијом, а поред тога и у специјалном значењу једног периода који испуњава већи део XV столећа. У општем смислу последње године, као и последњи дани или последњи век, претходе крају света и другом доласку Христовом. Апокалиптични текстови и бројна пророчанства, међу којима је знатан део био апокрифан, имали су своја, не у свему сагласна виђења краја историје. Из раних хришћанских столећа преносила се легенда о превласти Измаила, о времену када ће замрети служба Божја и када ће живи завидети мртвима, али о времену великог изобиља и благостања, о цару који ће се пробудити из сна, ослободити хришћане, искоренити сваку јерес и другу веру, предати своју круну Господу” (*Лексикон српског средњег века*, 1999: 559).

3. У српским средњовековним текстовима, који су настали под утицајем дела из раних хришћанских периода, преносио се јасан „сценар”ио последњих времена. Литература откровења и пророчанства испреплетана је са историјском литературом: када се говори о последњим данима, претходе одељци о првим периодима људске историје, о Адаму, о Ноју и потопу, о зидању Вавилонске куле, о царствима и њиховим смењивањима. Иако је ово у сфери црквене догматике, ипак се јасно уочавају релације узрока и последице: тако да оно што треба да се деси изгледа као последица онога што се раније дешавало.

У српској традицији неки историјски догађаји били су пресудни за коначно уобличавање визије последњих година: то је, пре свега, ширење Османског

хронолошки систем, пре свега начин бројања година: на Западу један такав талас пратио је приближавање хиљадите године, а на Истоку седамхиљадите године (по бројању времена у Срба од 1. септембра 1491. до 31. августа 1492).

„Последње године, које су године скрби долазе после завршетка тринаестог опхода, тринаестог великог круга од 532 године, када Сунчев и Месечев круг имају заједнички почетак. Тај тринаести круг био је 6916. године од стварања света, који одговара по нашем бројању години од 1. септембра 1407. до 31. августа 1408. Од те па до 7000. године биле су године туге са несрећним догађајима, међу које је Константин Филозоф [Костенецки] уврстио и смрт деспота Стефана [Лазаревића]. Касније су се могли додати и пад Цариграда, пад Србије и други хришћански порази” (*Лексикон српског средњег века*, 1999: 559).

Дакле, у српској традицији последња времена, која су претходила ишчекивању поновног доласка Исуса Христа, конкретизована су по два основа: (1) хронолошки систем бројања година у хришћанском свету – страх од хиљадитих година – и (2) пропаст српске средњовековне државе после Косовске битке 1389. године. „Срж ове књижевности је социјална и политичка, митологија јој је само љуска” (Орхановић 1934: 209). „Ozbiljnost prilaznja temi, tendencija ka konkretizovanju vremena, mesta, učinila je da se tema neposredno veže za kosovske događaje i istorijsku epohu; kosovski poraz, kao propast jednog feudalnog, religijskog i nacionalnog sveta, identifikovao se sa idejom o propasti sveta uopšte i retrospektivno našao sebi opravdanje. Odgovornost pred porazom uobličavala neizbežnost nastupajućih događaja” (Pešič, Milošević-Đorđević 1984: 210-211).

Професор Светозар Кољевић каже да се „најстарије” међу „најстаријим пјесмама јуначким” на челу друге збирке епских народних песама Вука Стеф. Караџића налазе песме које „дочаравају неки посебан свет давнина који се, бар да тако кажемо, у свести народног пеавача, те отуд у имагинативном пејзажу целокупне Вукове епике, конституише као свет пре Турака и уочи Турака” (Кољевић 1974: 105). Дакле, коначно уобличавање визије последњих времена формираће се у епској народној традицији и наслонити и на онај пораз у боју на Косову 1389. године када је кнез Лазар Хребелановић био поражен пред налетом моћне Турске царевине.

Даље, професор Светозар Кољевић сматра да су ове песме неки посебан циклус унутар Вукове епике као целине, пре свега „стога што су прожете неком слутњом Косова” (Кољевић 1974: 106). „Реч је, укратко, о свету

пошљедњег времена, који је сав у ишчекивању некакве пошести, нека- квог Страшног суда. И као што ће касније слика *Тајне вечере* и Јудиног издајства постати, тако плодно, митски оквир [епске песме] *Кнежевe вечере*, као што ће хришћанско учење о опредељењу за царство небеско понети, као секуларизована метафора, предустаничку процену националног смисла косовског пораза; тако и у преткосовским песмама пошљедње вријеме, као секуларизована метафора Страшног суда, постаје неки имагинатини пробни камен свих односа и догађаја, њиховог свеколиког људског и моралног смисла” (Кољевић 1974: 106).

Уопште, традиција о „последњим временима” има своје корене у библијском схватању апокалипсе². „Есхатологија не учи о последњем времену као о потпуном крају света и времена. Нестаће зли садржаји њихови, а то ће се догодити (...) кроз катастрофе и страдања” (Бојовић 2004:61–62). Шта се каже у *Библији* о „последњим временима”?

„Дјецо! *Последње је вријеме*, и као што чувсте да ће доћи Антихрист, и сад многи антихристи посташе, по том познајемо да је последњи час” (1 Јов. II, 18).

„А кад сеђаше на гори Маслинској приступише к њему [Исусу Христу] ученици насамо, и упиташе га: Кажи нам кад ће то бити? и какав је знак твојега доласка и пошљетка вијека?” (Мат. XXIV, 3).

„А садашња небеса и земља том истом ријечи задржана су те се чувају за дан страшнога суда и погибли безаконијех људи” (2 Петр. III, 7).

5. Поред библијског поимања есхатологије, мотиви есхатолошког схватања времена имају своје корене у класичној грчкој и латинској књижевности. Ради илустрације издвојићемо два примера.

Прво, то показују стихови грчког песника Хесоида (око средине VIII века пре нове ере) (*Дела и дани*, стих 165 и даље):

Ни отац с децом, ни деца с оцем ни у чем у складу бити неће
 Ни гост с домаћином, ни друг с другом,
 Нит ће, као пре, брат рођени пријатељ бити.

2 Апокалипса (грч. Αποκάλυψις) 1. Откривење Јована Богослова, последња књига Новог завета, један од најдрагоценијих докумената и извора за историју првих дана хришћанства у коме се говори о доласку Антихриста и др.; 2. религиозни правац који све појаве тумачи као неко претсказање о свршетку света (Вујаклија 1970: 64).

Друго, исто тако, то показује и римски песник Публије Низон Овидије (43. пре н. е. – 17. или 18) (*Метаморфозе*, I, 144 и даље):

Живи се од пљачке; гост од домаћина сигуран није,
 Ни таст од зета, а ретка је и међу браћом љубав
 Муж вреба да уништи жену а она мужа...

6. О времену као апстрактној категорији дискутовали су филозофи и црквени догматици.

Филозофи су дефинисали апстрактно време и простор као објективне и свеобухватне облике постојања материје. У филозофији се дошло до закључка: тачка је аксиом простора, а тренутак би могао бити аксиом времена. О проблему краја, и то не као једном проблему међу другима, већ као свеобухватном и главном проблему, у Кантовој трансценеденталној дијалектици постоји антиномија чистог ума: „Теза: свет има почетак у времену и затворен је у граничном простору”. „Антитеза: свет нема ни почетка, а ни граница у простору, већ је бесконачан како у простору тако и у времену” (према: Берђајев 1995: 167). Хегел дефинише време од тренутка кад Адам и Ева излазе из раја.

Теолози су узимали за основу често и поставке грчке филозофије, пре свега Платона, али се њихова коначна разматрања есхатологије другачије развијају. „Вријеме је у византијској, светоотачкој мисли, мјесто откривења Бога, простор сусрета Његове спасењске енергије са човјеком, дакле оно је Божије дјело које је створено за човјека и само кроз његово постојање добија смисао” (Брајовић 2005: 159). Панајотис Христу каже: „Суштина времена је у томе што је обухваћено кружним током и због тога је ограничено, како су једногласно учили класични филозофи, а што су донекле прихватили у неки оци Цркве. Божанским присуством у свету, време поприма и један елемент од безграничног, тако да се његов ток мења и добија правац према напред” (Христу 1999: 65). Кад је у питању крај свијета, Берђајев је категоричан: „Свет се мора завршити, историја се мора завршити. Иначе је све бесмислено. Крај је тријумф смисла, сједињење божанског и људског, есхатолошки свршетак егзостенцијалне дијалектике божанског и људског. Ми морамо ући, и можда већ улазимо, у време краја које ће бити неодређеног трајања” (Берђајев 1995: 169).

За разлику од руског и пољског језика, где постоје две лексеме (рус. *время* и *погода*), у српском језику лексема *време* има два основна значења: (1)

дан од двају објективних и свеобухватних облика постојања материје” и (2) „атмосферске прилике у одређеном тренутку и одређеном месту” (*Речник САНУ*, књ. 3, стр. 42-43). У исто време, у српском језику лексема *време* може да значи и *невреме* (не постоји лексема *погода* као у руском и пољском, али постоји *непогода* = *невреме*). Као што у народној традицији у Срба постоји знаци по којима се предвиђа време (погода): боја облака, правац ветра, понашање животиња и сл., тако постоје и знаци („небеске прилике”, како каже народни певач Филип Вишњић у епској песми *Почетак буне против дахија*) по којима се могу наслутити „последња времена”: земљотрес, појава комете, помрачење Сунца и Месеца, велике болести, поплаве и сл.

7. Есхатолошки мотиви који су били непосредно узор српској народној епској поезији налазе се у српској средњовековној прозној књижевности:³ Као илустрацију издвајамо један стари запис:

„У та љута и прескрбна времена устремили се беху тада Измаилћани немилостиво на стадо Христово, кано лав(ов)и свирепи и од њихова страха смутих се умом” (Владика Никанор, XVI век).

8. Сматра се да су есхатолошки мотиви који се јављају у визијама „последњих времена” у српској народној поезији изражени у толикој мери у епским песмама најстаријих времена да могу представљати један посебан круг песама.

Антологјски стихови у српској епској поезији који илуструју последња времена показују да је у „књигама староставним” записано какво ће бити „пошљедње вријеме”. У тим часовима Страшнога суда, када настане последње време, нестаће четири симбола благостања на земљи (*овца и пчела, пшеница и цвет*) и да ће се укинути два највећа сродства: (а) духовно – кум и кум и (б) крвно – брат и брат. Визија последњег времена састоји се у дужем или краћем набрајању људских безакоња или догађаја као предзнакова његовог наступања.

Југ извади књиге староставне,

те казује пошљедње вријеме:

„Видите ли моја браћо красна,

видите ли како књига каже:

настануће пошљедње вријеме,

нестануће овце и пшенице

и у пољу челе и цвијета;

3 О томе посебно треба видети: Ћоровић 1910, Бојовић 1992.

кум ће кума по суду ћерати,
а брат брата звати по мегдану!”

(Женидба кнеза Лазара)

У есхатолошким мотивима јасно се одређују узроци због којих настапају последња времена. „Као да се целокупна преткосовска епика држи на окупу у три готово концентрична тематска круга: [1] породичних односа, [2] великашких сукоба који се поново утемељују у тим истим породичним односима, [3] неимарских потхвата који опет обухватају и теме великашких размирица, поново одређених у патријархалним породичним релацијама” (Кољевић 1974: 105–106):

У Инђији тешко безаконје:
не поштује млађи старијега,
не слушају ћеца родитеља;
родитељи пород погазили, —
црн им био образ на дивану
пред самијем богом истинијем! —
кум свог кума на судове ћера,
и доведе лажљиве свједоке
и без вјере и без чисте душе,
и оглоби кума вјенчаного,
вјенчаного или крштенога;
а брат брата на мејдан зазива;
ђевер снаси о срамоти ради,
а брат сестру сестром не дозива.

(Свеци благо дијеле)

У песмама са есхатолошким мотивима одређују се јасно пројектовање последњих времена са свим последицама која проистичу од сагрешења хришћана:

Бог им даде од небеса кључе,
затворише седмера небеса,
ударише печат на облаке,
те не паде дажда из облака,
плаха дажда, нити роса тиха,
нит’ обасја сјајна мјесечина;
и не роди вино ни пшеница,
ни за цркву часна летурђија,
пуно време за три годинце;
црна земља испуца од суше,

у њу живи пропадоше људи;
а бог пусти тешку болезању,
болезању страшну срдобољу,
те помори и старо и младо,
и растави и мило и драго.

(Свечи благо дијеле)

Најава доласка Турака је први историјски чин који претпоставља пропаст српске средњовековне државе у Косовском боју 1389. године и повезује директно са пропашћу света.

Полетио соко тица сива
од светиње – од Јерусалима,
и он носи тицу ластавицу.
То не био соко тица сива,
већ то био светитељ Илија;
он не носи тице ластавице,
веће књиге од Богородице, –
однесе је цару на Косово,
спушта књигу цару на колено,
сама књига цару беседила:
„Царе Лазо, честито колено,
коме ћес се приволети царству?
Или волиш царству небескоме?
Или волиш царству земаљскоме?
Ако волиш царству земаљскоме,
седлај коњ, притежи колане!
Витезови сабље припасујте,
па у Турке јуриш учините:
сва ће турска изгинути војска!
Ако л’ волиш царству небескоме,
а ти сакрој на Косову цркву,
не води јој темељ од мермера,
већ од чисте свиле и скерлета,
па причести и нареди војску:
сва ће твоја изгинути војска,
ти ћеш, кнеже, с њоме погинути!”

(Пропаст царства српскога)

У слутњи да ће доћи последња времена, српски кнез Лазар Хребељановић је мислио да је највећи залог за будућност да се граде манаст- ири и цркве као задужбине са сјајем и раскоши као из времена највеће моћи српскога царства. То би гарантовало државни опстанак и чувало духовни верски интегритет

српскога народа. Међутим, српски витез Милош Обилић (који ће касније у боју на Косову убити турскога цара Мурата) сматрао је да треба зидати тврде задужбине без украса које би Турци могли поскидати. То показују следећи стихови:

Прими Милош златну купу вина,
не пије је, поче бесједити:
Вала, кнеже, на бесједи твојој!
Што ти хоћеш задужбине градит:
време није, нити може бити;
узми кнеже књиге староставне,
те ти гледај што нам књиге кажу:
настало је пошљедње вријеме,
хоће Турци царство преузети,
хоће Турци брзо царовати;
обориће наше задужбине,
обориће наше намастире,
обориће цркву Раваницу, —
ископаће темељ од олова,
слијеваће у топе ђулове,
те ће наше разбијат градове;
и цркви ће растуриати платна,
слијеваће на ате ратове;
хоће цркви покров растуриати,
кадунама ковати ђрдане;
са цркве ће бисер разнизати,
кадунама разнизат ђрдане;
повадиће то драго камење,
ударит га сабљам' у балчаке
и кадама у златно прстење.
Већ ме чули, славни кнез Лазаре!
Да копамо мермера камена,
да градимо цркву од камена,
и Турци ће царство преузети
и наше ће задужбине преузети
и наше ће задужбине служит
од вијека до суда божјега:
од камена ником ни камена.

(Зидање Раванице)

После Смака света, очекује се потпуно прочишћење. Професор Коље- вић каже: „Ово виђење изражава се готово увек у истоветној етичкој структури: као евокација зла које се супротставља природној лепоти и смислу живота,

доноси казну, пошаст и пропаст, да би се на крају, најчешће с ону страну реалног људског живота и историје, поново успоставили лепота и смисао нарушеног реда ствари” (Кољевић 1974: 107).

Што остало, то се покајало,
господина Бога вјеровало.
И осташе божји благослови:
да не падне леда ни снијега
до једанпут у години дана.
Како онда тако и данаске.
Боже мили, на свем теби вала!
Што је било, више да не буде!

(*Свечи благо дијеле*)

9. Круг епских песама које за мотив имају визију последњих времена спада у оне песме које су довољно искристалисане, у којима је спрега значења и функције усменог текста достигла особену спрегу, и зато у овој поезији нема толико стереотипа као уопште у српској народној поезији, осим што се поједине поетске слике визије последњег времена појављују у више песама само унутар тог круга који има есхатолошке мотиве. Елементарни бинарни систем јасно контрастиран јавља се у супротстављању два времена, у избору између два царства (небеског и земаљског), у односу живота и смрти.

У српској епској народној поезији преовладава епски десетерац (у односу на песме дужег стиха – бугарштице), који има устаљену цезуру после четвртог слога. Пошто у визији последњег времена долазе појаве које се најављују у будућности, и без статистичког проверавања (види се „голим оком”), од глаголских облика је најфреквентнији футур I. Иако се у српској народној поезији говори о догађајима из прошлости, уопште узевши, најфреквентнији глаголски облик је презент и то у релативом значењу (најчешће приповедачки презент). Ако апстрахујем све разлоге за такву употребу презента, један од разлога је што је презент прост глаголски облик и не оптерећује бројем слогова маркирано прво место у стиху, тј. први полустих који до цезуре има само четири слога. Пошто је, дакле, у есхатолошкој поезији најчешћи футур, који може бити сложен и прост глаголски облик (прост је „оптерећен” енклитичким обликом помоћног глагола *јесам*, који се додаје на инфинитивну основу глагола који се мења и тиме се повећава број слогова), то је за народног певача представљало напор да на маркираном месту у стиху буде футур.

Како је то решено да се постигне хармонија у десетерцу, а да футур буде на ударном месту у стиху? То се постиже на два начина: (1) испуштањем или додавањем слогова да се „уклопи” у први полустих и (2) променом глаголске врсте.

(1) испуштање слогова:

оста(до)ше – и *осташе божји благолсови*;

(2) додавање слогова и промена глаголске врсте:

(а) *настаће* > наста**НУ**ће – *настаНУће пошљедње вријеме*

(б) *нестаће* > неста**НУ**уће – *нестаНУће овце и пшенице*.

И стилска вредност глагола који су употребљени као ознаке будућих радњи, стања или збивања дају особен печат есхатолошким мотивима. Број тих глагола је велики и значењски су повезани са представом о пропасти света: *затворити, изгинутити, ископати, нестати, оборити, оглобити, поморити, поробити, раставити, раскинути, срушити*, итд., али и глагола са негацијом: *не поштовати, не слушати* итд.

10. Инвентар стилских средстава у поетским сликама у којима се јавља визија последњег времена не разликује се умногоме од осталих песама у српској народној поезији. Међутим, има и неких особености које произилазе из мотивације песама које припадају кругу са есхатолошким мотивима.

Пошто су фигуре дикције стилска средства чије се деловање заснива на звуковном учинку у понављањима појединих гласова или група гласова по нечему сличним или лирским паралелизмима, тј. понављањем одређених речи у различитим позицима стиха или строфе, то је у овој поезији изражено у особеном ритму.

Издвајамо асонанцу у којој се понавља вокал „о” (50% од укупног броја вокала):

Што остало, то се покајало.

господина Бога вјеровало.

Алитерација: (а) праскави гласови: **т-т-г-д-т-к-г-к** и (б) готово симетрично понављање три гласа: **к-м-н : н-к-м : к-м-н**:

(а) те ти гледај што нам књиге кажу:

(б) од камена ником ни камена!

Анафора је најчешћи лирски паралелизам у овом кругу песама, јер почетак стиха маркиран:

- (а) **обориће** наше задужбине,
обориће наше намастире,
обориће цркву Раваницу...
- (б) **збор зборише** божи апостоли,
збор зборише на небеска врата...

И епифора је честа стилска фигура:

- Или волиш царству земаљскоме?
Ако волиш царству земаљскоме...

Симплоха је ретка стилска фигура због тешкоће у комбиновању анафоре и епифоре заједно:

- Да копамо мермера **камена**,
- да градимо цркву од **камена**...

Анадиплоза је исто тако ретка фигура:

- ...и оглоби кума **вјенчаног**,
- вјенчаног** или крштеног.

11. Од стилских обележја која су ван фигура дикције издвајамо следеће фигуре:

Синегдоха (сингулар уместо плурала):

- Нестануће **овце** и пшенице
и у пољу **челе** и **цвијета**;

Алегорија је омиљена стилска фигура народног певача и јавља се најчешће на почетку песме:

- Два су брата напоредо расла,
међу њима танковрха јела;
то не била два бора зелена,
ни међ' њима танковрха јела,
већ то била два брата рожена:
једно Павле, друго Радуле,

међу њима сестрица Јелица...

Персонификација оживљава и „мртво слово на папиру“:

Спушта књигу цару на кољено,
сама књига цару бесједила...

12. Епитет у српској народној поезији јесте често изражајно средство које казује унутрашњу особину предмета и конкретизује слику предмета у свести читаоца или слушаоца. Због високе фреквентности епитети често постају „излизани“ и зато овде можемо говорити о сталним или стереотипним епитетима: **бијело лице, тавна ноћ, сјајна мјесечина, часна летурђија, тешка болезања, сива птица, драго камење** и сл. Међутим, јављају се и епитети који нису толико фреквентни, мање су очекивани у народној поезији: **плахи** дажд, **тиха роса, лажљиви сведоци, чиста душа, танковрха јела**; а за ову поезију посебно треба истаћи епитете уз именицу *царство*: царство **небеско** и царство **земаљско** (обично у инверзији)

Поређење се често јавља у српској народној поезији. Међутим, ови примери готово да су једини у целом овом кругу песама:

(а) ста ју цика како змије љуте...

(б) скочи Павле, кан' да се помами...

(в) и изгибе девет Југовића
како девет сивих соколова...

С друге стране, антитеза је честа стилска фигура у којој се дају напоредне ситуације са низом поетских слика:

Ја сам био у земљу проклету,
ђено јесте боже незаконство:
ђе не моле бога да помогне,
и не слуша пород родитеља,
и не слуша млађи старијега...

У другој напоредној ситуацији, која долази након „последњих времена“, када су људи схватили своја пређашња сагрешења и свака претходна теза има своју антитезу:

Сви се бјеху богу обрнули,
по три пута љубе земљу црну,

И послуша пород родитеља,
и послуша млађи старијега...

У српској народној поезији често се јавља словенска антитеза као подврста антитезе. У првом примеру је класична словесна антитеза у којој имамо све развијене сегменте: констатација, алтернативни одговори, негативни одговори и потврдни одговор:

Мили боже, чуда великога!

Или грми, или се земља тресе,
ил' удара море у брегове?

Нити грми, нит' се земља тресе,
нит' удара море у брегове,
већ дијеле благо светитељи...

У другом примеру словенска антитеза нема све развијене сегменте и редослед није устаљен као у првом „школском” примеру:

Полетио соко тица сива
од светиње – од Јерусалима,
и он носи тицу ластавицу.

То не био соко тица сива,
већ то био светитељ Илија;
он не носи тице ластавице,
веће књигу од Богородице...

Међутим, у песми *Ђакон Стефан и два анђела* словенска антитеза се не јавља на почетку песме (како је уобичајено), већ је цела песма развијена у словенској антитези која се понавља два пута.

13. Градација је најчешће у климаксу, тј. низање слика по значају, вредности, јачини – изрази се нижу по растућем интензитету:

Ал' три друга по паклу шетају:
једном другу нога горијаше,
а другооме рука до рамена,
а трећему глава горијаше.

Јавља се и градација у антиклимаксу – изрази се нижу по опадајућем интензитету (и што је интересантно: развијене су слике на истим примерима који су дати у градацији у климаксу):

Што ономе руса гори глава,
овај није даровао кума:
кума њему светога Јована,
а он њојзи паре ни динара;
што ономе гори десна рука,

њом је клао овце преходнице;
што онеме трећем нога гори,
њом је био и оца и мајку.

14. Полиптон је честа фигура (у многим комбинацијама):

- (а) а брат брата на мејдан зазива;
- (б) а брат сестру сестром не дозива.
- (в) ђе кум кума не држи за кума,
- (г) те се мучу муках жестокијех
- (д) и овчари овце изгубише
- (ђ) збор зборише божи апостоли
- (е) рано рани ђаконе Стеване

15. Полисиндет није само просто нагомилавање везника, већ и посебно маркирање сваке речи уз коју везник стоји као ознака наглашавања:

- (а) Те помори и старо и младо,
и растави и мило и драго...
- (б) кум свог кума на судове ћера,
и доведе лажљиве свједоке
и без вјере и без чисте душе,
и оглоби кума вјенчаного,
вјенчаного или крштенога;
- (в) те помори и старо и малдо,
и растави и мило и драго.

16. Елипсом се постиже језгровитост израза:

Земаљско је – за малено [време] цаство.

17. Инверзија је честа фигура, јер се променом места речи маркирају они поетски фокуси који су на „ударном“ месту у стиху:

- (а) Што онеме руса гори глава...
- (б) Што онеме трећем нога гори...

18. Да закључимо. – Да не бисмо прешли обим рада, изостао је шири инвентар стилских обележја и коменатри о појединим нијансама. Богатство стилских фигура показује виспреност народног певача у српској народној поезији (на корпусу песама које имају есхатолошке мотиве), који је успео да

изрази апокалиптичну визију коначне пропасти света, а у израђеном „сценарију“ дају се апокрифне опозитне слике раја и пакла, земаљског и небеског царства. Функционалним стилским обележјима постигнуто је јединство садржине и форме, дакле јединство стила и времена.

Литература

- Берђајев, Н., 1995, *Егзистенцијална дијалектика божанског и људског*, Београд.
Бојовић, Д., 1992, *Крај века већ дође. Антологија старе српске поезије „последњих времена“*, Приштина.
Бојовић, Д., 2004, *Српска есхатолошка књижевност (огледи и студије)*, Косовска Митровица.
Брајовић, Б., 2005, *АЗУЈА*, Београд.
Вујаклија М., 1970, *Лексикон страних речи и израза*, Београд.
Зизјулас, Ј., 2001, *Еклисиолошке теме*, Нови Сад.
Јевтић, А., 1996, *Загрљај светова*, Србиње.
Ковачевић, М., 2000, *Стилистика и граматика стислких фигура*, Београд.
Кољевић, С., 1974, *Наш јуначки еп*, Београд.
Лексикон српског средњег века, 1999, Београд.
Орхановић С. М., 1934, *Један есхатолошки мотив у старој косовској поезији, „Прилози проучавању народне поезије“*, Београд.
Решић, Р., Милошевић-Ђорђевић, Н., 1984, *Narodna književnost*, Beograd.
Радојичић, Ђ, 1962, *О будућих (будућем) премудрога Л'ва, у књ.: „Развојни лук старе српске књижевности“*, Нови Сад.
Ћирковић, С., 1966, *Крај века – крај света. Стрепње и iščekivanja kod Srba u vezi sa 7000. godinom*, „Jugoslovenski istorijski časopis“, sv. 1-2.
Ђоровић, В., 1910, *О другом доласку Христовом*, „Споменик СКА XLIX“, Београд.
Христу, П., 1999, *Тајна Бога – Тајна човека*, Београд.

Giving a Stylistic Form to the “End of Time” Vision in Serbian Folk Poetry

The work tends to classify the stylistic characteristics which can be found in those parts of Serbian folk poetry that deal with the motif of the “end of time” vision. The “end of time” is a Biblical topic about the curse and the final judgement that will lead to the destruction of the Earth due to the sins and lawlessness of the people living on it. The “end of time” vision consists of a longer or a shorter listing of the human lawlessness and the events that foretell the coming of the end. In this world destruction the four basic life symbols will disappear: the sheep and the wheat, the bee and the flower.

In order to express the apocalyptic vision of the world disaster, a specific “scenario” is made; the “scenario” in which the apocryphal picture of paradise and hell is given. That picture enabled the folk poet to produce specific poetic images with a lot of stylistic figures in a finely sharpened poetry.

Key words: *stylistic, time and styl, stylistic figures, Serbian folk poetry, motif of “end of time”, Biblikal topic, poetic images.*